УДК 512.624

Р. Б. Попович

ПОБУДОВА ЕЛЕМЕНТІВ ВЕЛИКОГО ПОРЯДКУ В СКІНЧЕННИХ ПОЛЯХ ЗАГАЛЬНОГО ВИГЛЯДУ

Розглянуто можливі варіанти побудови елементів великого мультиплікативного порядку в розширеннях скінченних полів загального вигляду без будь-яких недоведених припущень.

Відомо, що мультиплікативна група скінченного поля є циклічна. Твірну цієї групи називають примітивним елементом. Ефективно побудувати примітивний елемент для заданого скінченного поля в обчислювальній теорії скінченних полів важко. Ось чому розглядають менш обмежувальне питання: знайти елемент великого мультиплікативного порядку [10]. У цьому випадку не вимагають обчислити точний порядок елемента: достатньо отримати нижню межу для порядку. Елементи великого порядку потрібні для низки застосувань, які, зокрема, охоплюють криптографію, теорію кодування, генератори псевдовипадкових чисел та комбінаторику.

Як F_q позначимо поле з q елементів, де q – степінь простого числа p.

Відомо дуже мало результатів, коли жодне обмеження не накладене на степінь розширення поля. Гао [7] дав алгоритм побудови елементів великого порядку для загальних розширень F_{q^m} скінченного поля F_q з нижньою межею для порядку $\exp(\Omega((\log m)^2/\log\log m))$. Його алгоритм припускає виконання певної правдоподібної, але досі не доведеної гіпотези. Більш точно підхід з праці [7] спирається на таке припущення.

Гіпотеза Гао. Для довільного цілого числа n існує такий поліном $g(x)\in F_q[x]$ степеня d (який не перевищує $2\log_q n$), що $x^m - g(x)$ має нерозкладний дільник $f(x)$ степеня n.

Зауважимо, що наведені обчислювальні дані [7] підтверджують гіпотезу лише для полів характеристики два, а для більшої від двох такі дані в літературі відсутні. Конфлітті [6], спираючись на вказану гіпотезу, виконав точніший аналіз результатів з праці [7]. Волох [14, 15] запропонував метод побудови елементів порядку принаймні $\exp(\Omega(\log m)^2))$ у скінченних полях на основі еліптичних кривих.

Для часткових скінченних полів можна збудувати елементи з набагато більшими порядками. Розширення, пов'язані з поняттям гауссового періоду, розглядали раніше [2, 4, 8, 11]. Нижня межа для порядку дорівнює $\exp(\Omega(\sqrt{m}))$. Ці розширення існують для нескінченної кількості чисел m, якщо для числа q виконується гіпотеза Артіна (див. [5]). Розширення на основі поліномів Куммера розглянуто в працях [4, 12]. Узагальнення останніх наведено в [5]. Розширення існують для нескінченної кількості чисел m без виконання будь-яких припущень.

Нижче розглядаємо можливі варіанти побудови елементів великого мультиплікативного порядку в скінченних полях загального вигляду. На відміну від досліджень [6, 7] не спираємося на жодну недоведену гіпотезу. Для отримання нижніх меж, зокрема, застосовуємо ABC теорему Стовера–Мейсона [3]. Наші основні результати – це теореми 4, 6.

Розглядаємо скінченне поле загального вигляду

$$F_{q^n} = F_q[x]/(f(x)),$$

де поліном $f(x)$ – нерозкладний над початковим полем F_q та $\deg f(x)=n$. Через θ позначаємо клас елемента x у вказаному фактор-кільці, яке є полем. Оскільки елемент θ задає розширення поля F_q степеня n, то θ не може бути коренем ніякого полінома з коефіцієнтами з F_q степеня, меншого за n.

Справедлива така теорема.

Теорема 1. Елемент θ має мультиплікативний порядок принаймні n.

Д о в е д е н н я. Покажемо, що елементи $1,\theta,\ldots,\theta^{n-1}$ є попарно різними. Припустимо, що це не так. Тоді для деяких $0\le i<j\le n-1$ виконується рівність $\theta^i=\theta^j$, тобто $\theta^{j-i}=1(\mathrm{mod}\ f(x))$. Оскільки $j-i<n=\deg f(x)$, то $x^{j-i}-1=0$. Таким чином, θ є коренем тотожно не рівного нулю полінома $x^{j-i}-1$ з коефіцієнтами з F_q степеня щонайбільше $n-1$. Отримуємо суперечність, що завершує доведення теореми.

Насправді можемо збудувати для поля $F_{q^n}=F_q[x]/(f(x))$ багато елементів з мультиплікативним порядком принаймні n.

Теорема 2. Нехай b – довільний ненульовий елемент скінченного поля F_q. Тоді $\theta+b$ має мультиплікативний порядок принаймні n.

Д о в е д е н н я. Покажемо, що елементи $1,\theta+b,\ldots,(\theta+b)^{n-1}$ є попарно різні. Припустимо, що це не так. Тоді для деяких $0\le i<j\le n-1$ виконується рівність $(\theta+b)^i=(\theta+b)^j$. Таким чином, θ є коренем тотожно не рівного нулю полінома $(x+b)^{j-i}-1$ з коефіцієнтами з F_q степеня щонайбільше $n-1$. Отримуємо суперечність, що й завершує доведення теореми.

Згідно з працею [9, теорема 3.86] справедлива така теорема.

Теорема 3. Нехай F_q – скінченне поле характеристики p. Для будь-якого цілого $n\ge 2$ такого, що $2n(n-1)$ не ділиться на p, нехай $T_n(q)$ позначає кількість елементів $a\in F_q$, для яких тричлен x^n+x+a нерозкладний над F_q. Тоді існує така константа B_n, залежна лише від n, що

$$\left|T_n(q)-\frac{q}{n}\right|\le B_n\sqrt{q}\ .$$

Формулювання теореми 3 означає, що для більшості скінченних полів поліном, який задає поле, має вигляд $f(x)=x^n+x+a$. Тоді справедлива рівність $\theta^n=-(\theta+a)$.

Зауважимо, що теорема 3 не виконується для випадку $n=p$, який окремо розглянуто в праці [1] (розширення полів на основі поліномів Артіна–Шраєра). Показано, що можна явно збудувати елементи з мультиплікативним порядком принаймні 4^p. Якщо n ділиться на p (але n не збігається з p), тобто маємо розширення $F_{p^{p^t}}$ для деякого цілого числа t, то можемо, взявши підполе F_{p^p}, отримати елемент порядку принаймні 4^p. Проте загальну ситуацію у цьому разі не розглянуто. Також не досліджено випадок, коли $n-1$ ділиться на p.

Теорема 4. Нехай скінченне поле має вигляд $F_{q^n} = F_q[x]/(x^n + x + a)$. Тоді θ має мультиплікативний порядок принаймні $\frac{(n-1)n}{2}$.

Д о в е д е н н я. Зрозуміло, що підгрупа, породжена елементом θ, містить елементи $\theta, \ldots, \theta^{n-1}$ і, оскільки $\theta^n = -(\theta + a)$, також елементи $-(\theta + a), \ldots, (-1)^{n-1}(\theta + a)^{n-1}$.

Розглянемо множину з таких добутків цих елементів: $(-1)^j \theta^i (\theta + a)^j$, $i, j \geq 0, i + j \leq n - 1$. Покажемо, що всі добутки з наведеної множини різні.

Припустимо, що для деяких різних пар (i_1, j_1) та (i_2, j_2) таких, що $i_1, j_1 \geq 0, i_1 + j_1 \leq n-1$ та $i_2, j_2 \geq 0, i_2 + j_2 \leq n-1$, маємо однакові добутки, тобто $(-1)^{j_1} \theta^{i_1} (\theta + a)^{j_1} = (-1)^{j_2} \theta^{i_2} (\theta + a)^{j_2}$. Розглянемо можливі принципово різні випадки.

1) $i_1 > i_2, j_1 = j_2$.

Тоді θ є коренем тотожно не рівного нулю полінома $x^{i_1 - i_2} - 1$ з коефіцієнтами з F_q степеня щонайбільше $n - 1$. Отримуємо суперечність.

2) $i_1 > i_2, j_1 > j_2$.

У цьому разі θ є коренем тотожно не рівного нулю полінома $(-1)^{j_1 - j_2} x^{i_1 - i_2} (x + a)^{j_1 - j_2} - 1$ з коефіцієнтами з F_q степеня щонайбільше $n - 1$. Отримуємо суперечність.

3) $i_1 > i_2, j_1 < j_2$.

Тут θ є коренем полінома $x^{i_1 - i_2} - (-1)^{j_2 - j_1} (x + a)^{j_2 - j_1}$ з коефіцієнтами з F_q степеня щонайбільше $n - 1$. Цей поліном тотожно не рівний нулю, оскільки при $i_1 - i_2 > j_2 - j_1$ його доданок найбільшого степеня дорівнює $x^{i_1 - i_2}$, при $j_2 - j_1 > i_1 - i_2$ – дорівнює $(-1)^{j_2 - j_1 + 1} x^{j_2 - j_1}$, а при $i_1 - i_2 = j_2 - j_1$ – дорівнює $-a x^{j_2 - j_1 - 1}$ для парного $j_2 - j_1$ та $2x^{j_2 - j_1}$ для непарного $j_2 - j_1$. Отримуємо суперечність.

Обчислимо тепер кількість цих добутків. Якщо зафіксуємо $0 \leq i \leq n - 1$, то j може набувати значення від 0 до $n - i - 1$. Таким чином, загальна кількість добутків дорівнює сумі $\sum_{i=0}^{n-1} (n - i - 1) = \frac{(n-1)n}{2}$. Доведення завершене.

Початково ідея використання ABC теореми Стовера–Мейсона для підсилення оцінки для порядку певних мультиплікативних підгруп скінченних кілець висловлена в праці [13]. Далі цю думку розвинув Д. Бернштейн [3]. Пропозицію використати ABC теорему для поліпшення оцінки для порядку гауссового періоду навели як відкрите питання автори праці [2].

Згідно з працею [3, теорема 2.1] справедлива така теорема. Як звичайно $\operatorname{rad} L$ позначає найбільший вільний від квадратів зі старшим коефіцієнтом 1 дільник L, тобто, добуток всіх нерозкладних поліномів зі старшим коефіцієнтом 1, які ділять L.

Теорема 5. Нехай K – поле, а h – елемент додатного степеня з поліноміального кільця $K[x]$. Припустимо, що $1, 2, 3, \ldots, 3\deg h - 2$ є оборотними в полі K. Нехай A, B, C – різні ненульові елементи з $K[x]$. Якщо $\gcd(A, B, C) = 1$ та $A \equiv B \equiv C \pmod h$, то

$\max\{\deg A, \deg B, \deg C\} > 2\deg h - \deg \operatorname{rad}(ABC)$.

У припущенні $p \geq 3n-1$ можна, застосувавши наслідок з ABC теореми [3], отримати кращу нижню оцінку для порядку елемента θ.

Теорема 6. Нехай скінченне поле має вигляд

$$F_{q^n} = F_q[x]/(x^n + x + a)$$

та $p \geq 3n-1$. Тоді θ має мультиплікативний порядок принаймні

$$\frac{(2n-1)(n-1)}{2}.$$

Д о в е д е н н я. Покладемо

$$K = F_{q^n} = F_q[x]/(h(x))$$

та $h(x) = x^n + x + a$. Елемент 1 тривіально має обернений у полі K. Якщо $p \geq 3\deg h - 1$, то елементи $2,3,...,3\deg h - 2$ також мають обернені в полі K. Згідно з теоремою 5, якщо A, B, C – різні ненульові елементи поля $F_{q^n} = F_q[x]/f(x)$, для яких виконуються умови $\gcd(A,B,C) = 1$ та $A \equiv B \equiv C (\operatorname{mod} f(x))$, то $\max\{\deg A, \deg B, \deg C\} > 2n - \deg \operatorname{rad}(ABC)$.

Покладемо $u = x$ та $v = -(x + a)$. Зрозуміло, що $\gcd(u,v) = 1$, $\operatorname{rad}(uv) = x(x + a)$ та $\deg \operatorname{rad}(uv) = 2$.

Розглянемо множину з таких добутків елементів u та v: $(-1)^j u^i v^j, i, j \geq 0, i + j \leq 2n - 2$.

Обчислимо кількість цих добутків. Якщо зафіксуємо $0 \leq i \leq 2n-2$, то j може набувати значень від 0 до $2n-2-i$. Таким чином, загальна кількість добутків

$$\sum_{i=0}^{2n-2} (2n - i - 2) = \frac{(2n-1)(2n-2)}{2}.$$

Зрозуміло, що для будь-яких трьох добутків A, B, C з вказаної множини маємо $\gcd(A,B,C) = 1$ та $\operatorname{rad}(ABC) = \operatorname{rad}(uv)$. Тоді $\deg \operatorname{rad}(ABC) = 2$. Згідно з теоремою 5 пари добутків із розглянутої множини можуть бути рівними за модулем $h(x) = x^n + x + a$, а жодна трійка добутків – не може бути рівною за модулем $h(x)$. Це означає, що кількість різних добутків з цієї множини за модулем $h(x)$ дорівнює в найгіршому випадку половині від загальної кількості добутків:

$$\frac{(2n-1)(n-1)}{2}.$$

Отримали межу, наведену в формулюванні теореми.

На завершення зауважимо, що можна додатково використати для посилення нижньої межі для порядку елементів поля $F_{q^n} = F_q[x]/(x^n + x + a)$ елементи вигляду

$$(\theta + b)^{q^t} = \theta^{q^t} + b,$$

де $t > \lfloor \log_q n \rfloor$. Наприклад, при $q = 3$, $n = 100$, $t > 4$ такими елементами, зокрема, є $(\theta + b)^{3^5} = (\theta + a)^2 \theta^{43} + b$, $(\theta + b)^{3^6} = (\theta + a)^6 \theta^{86} + b$, $(\theta + b)^{3^7} = (\theta + a)^{20} \theta^{58} + b$.

1. *Попович Р.* Елементи великого порядку в розширеннях Артіна–Шраєра скінченних полів // Матем. студії – 2013. – 39, № 2 – С. 115–118.
2. *Ahmadi O., Shparlinski I. E., Voloch J. F.* Multiplicative order of Gauss periods // Int. J. Number Theory. – 2010. – 6, № 4 – P. 877–882.
3. *Bernstein D.* Sharper ABC-based bounds for congruent polynomials // J. Theor. Nombres de Bordeaux. – 2005. – 17, № 3 – P. 721–725.
4. *Cheng Q.* On the construction of finite field elements of large order // Finite Fields Appl. – 2005. – 11, № 3 – P. 358–366.
5. *Cheng Q., Gao S., Wan D.* Constructing high order elements through subspace polynomials // Discrete algorithms: Proc. 23rd ACM-SIAM Symp. (Kyoto, Japan, 17–19 January 2012). – Omnipress, Philadelphia, USA, 2011 – P. 1457–1463.
6. *Conflitti A.* On elements of high order in finite fields. // Cryptography and computational number theory: Proc. Workshop (Singapore, 22–26 November 1999). – Birkhauser, Basel, 2001. – P. 11–14.
7. *Gao S.* Elements of provable high orders in finite fields // Proc. Amer. Math. Soc. – 1999. – 127, № 6 – P. 1615–1623.
8. *Gathen J., Shparlinski I. E.* Orders of Gauss periods in finite fields // Appl. Algebra Engrg. Comm. Comput. – 1998. – 9, № 1 – P. 15–24.
9. *Lidl R., Niederreiter H.* Finite Fields. – Cambridge University Press, Cambridge, 1997. – 755 p.
10. *Mullen L., Panario D.* Handbook of finite fields. – CRC Press, London, 2013. – 1068 p.
11. *Popovych R.* Elements of high order in finite fields of the form $F_q[x]/\Phi_r(x)$ // Finite Fields Appl. – 2012. – 18, № 4 – P. 700–710.
12. *Popovych R.* Elements of high order in finite fields of the form $F_q[x]/(x^m - a)$ // Ibid. – 2013. – 19, № 1 – P. 86–92.
13. *Voloch J F.* On some subgroups of the multiplicative group of finite rings // J. Theor. Nombres de Bordeaux. – 2004. – 16, № 1 – P. 233–239.
14. *Voloch J. F.* On the order of points on curves over finite fields // Integers. – 2007. – 7 – A49.
15. *Voloch J. F.* Elements of high order on finite fields from elliptic curves // Bull. Austral. Math. Soc. – 2010. – 81, № 3 – P. 425–429.

ПОСТРОЕНИЕ ЕЛЕМЕНТОВ БОЛЬШОГО ПОРЯДКА В КОНЕЧНЫХ ПОЛЯХ ОБЩЕГО ВИДА

Рассмотрены возможные варианты построения элементов большого мультипликативного порядка в расширениях конечных полей общего вида без каких-либо недоказанных предположений.

CONSTRUCTION OF HIGH ORDER ELEMENTS IN FINITE FIELDS OF GENERAL FORM

We consider possible variants of construction of high multiplicative order elements in finite field extensions of general form without any unproved assumptions.

Нац. ун-т "Львівська політехніка", Львів

Одержано 10.09.13